

Dilemata sociální pedagogiky v postmoderním světě

4. mezinárodní konference pořádaná Institutem mezioborových studií Brno

19. – 20. dubna 2012 v Brně

Vzdělanostně–profesní aspirace žáků z rodin ohrožených sociálním vyloučením

(výsledky první části výzkumného projektu)

Jiří Šafr, Bernard Kalný

Fakulta humanitních studií, UK v Praze

ve spolupráci s Kateřinou Vojtíškovou (SOÚ AV ČR, v.v.i.)

Obsah

- Odlišné prostředí 4 škol a jejich profily
- Rozdíly v profesně-vzdělanostních aspiracích
 - podle škol
 - podle rodinného zázemí (vzdělání rodičů)
- Zkušenosti pracovníků NNO s uplatňováním pomoci při mimoškolní přípravě. (dobré příklady, překážky a problematické aspekty spolupráce se školou)
- Další kroky výzkumu

Otázky

V této první části výzkumu jde především o rozdíly v aspiracích a znalostech mezi různými školami z odlišných lokalit (dotazníkové šetření žáků 8/9 tříd a zkušenosti pracovníků NNO (focus group)

Výzkumné otázky:

Jak se na vzdělanostních aspiracích podílí rodina a jak škola? (rozdíl podle vzdělání rodičů a ZŠ)

Jaká je zkušenost NNO působící v sociálně znevýhodněných rodinách při spolupráci se ZŠ?

Výzkum žáků na 4 školách

- Dotazníkové šetření žáků 8. a 9. tříd (školní rok 2010/11) celkem N = 259
- 2 ZŠ v lokalitách „zasažených sociálním vyloučením“ a 2 ZŠ v lokalitách s „majoritní populací“
- Zaměřeno na profesní aspirace a znalosti spojené s trhem práce
- Focus group s pracovníky neziskové organizace NNO poskytující aktivizační služby sociálně znevýhodněným žákům (doučování, mentoring a dal.)

Profil škol: I. ZŠ: „soc.vylouč. lokalita“ (++)

- Další uplatnění žáků **na středních odborných učilištích**, na gymnázium nezamířil ani jeden.
- Výchovný poradce → **příčiny slabého prospěchu**: „nezaměstnanost rodičů, neúplná rodina, nízké vzdělání, nedostatečný dohled, minimální snaha spolupracovat se školou, rozvod a stěhování v rodině, vysoká nemocnost žáků, nevlastní rodič či sourozenec.
- Ve srovnání s ostatními školami nejvíce zameškaných hodin a větší počet neomluvených hodin.
- Využívá asistenta pedagoga pro sociálně znevýhodněné děti.
- Žádný zájem o přestup žáků z 5. tříd na víceletá gymnázia.
- **V blízkém sousedství se nachází sociálně vyloučená lokalita** (92 % obyvatel Rómové, nezaměstnanost 70%)
- Dlouhodobě nese nálepku „rómská škola“.

Profil škol: II. ZŠ: „soc.vylouč. lokalita“ (+)

- Absolventi se uplatnili **především na středních školách s maturitou**. Několik se jich vydalo na 4 letá gymnázia a také na učiliště (2 leté učební obory).
- má ze srovnávaných škol nejvíce žáků a nejmenší počet zameškaných a zameškaných neomluvených hodin
- **kroužky**: sportovní, gymnastika, Netradiční hry, Kondičně – sportovní, Anglický jazyk, Ruský jazyk, Dramatický, Sportovní a pohybové hry, Taneční, Pohybová výchova, Keramický, Výtvarný, Zpívání s kytarou a Přírodovědný
- V blízkém sousedství se nachází **sociálně vyloučená lokalita** (95 % obyvatel Rómové, nezaměstnanost 95 %)
- Škola je často etiketizována jako „romská“, i když ne v takové míře jako I. ZŠ.

Profil škol: III. ZŠ: „majoritní lokalita“ (+)

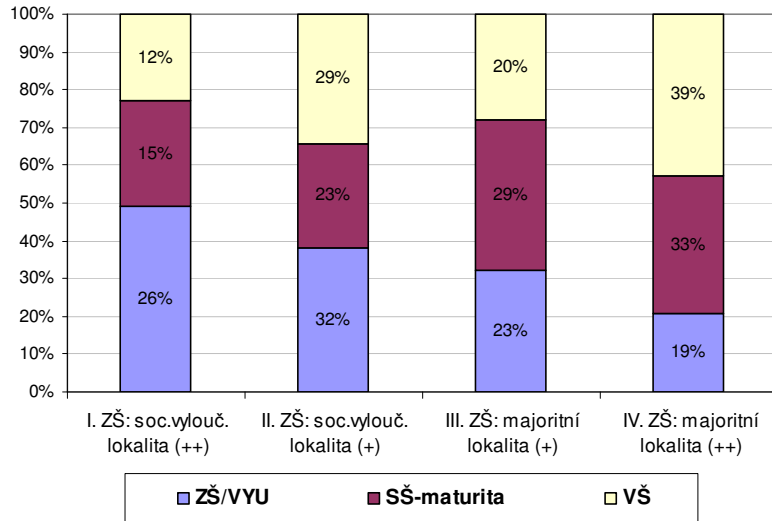
- nabízí rozšířenou výuku informatiky a tělocviku.
- Absolventi se uplatnili především na **středních školách s maturitou**. Část jich odešla také na SOÚ.
- **kroužky**: hra na flétnu, výtvarné, sportovní a pracovní činnosti, taneční soubor a házenkářský klub.
- nenachází se v blízkosti žádné sociálně vyloučené lokality.

Profil škol: IV. ZŠ: „majoritní lokalita“ (++)

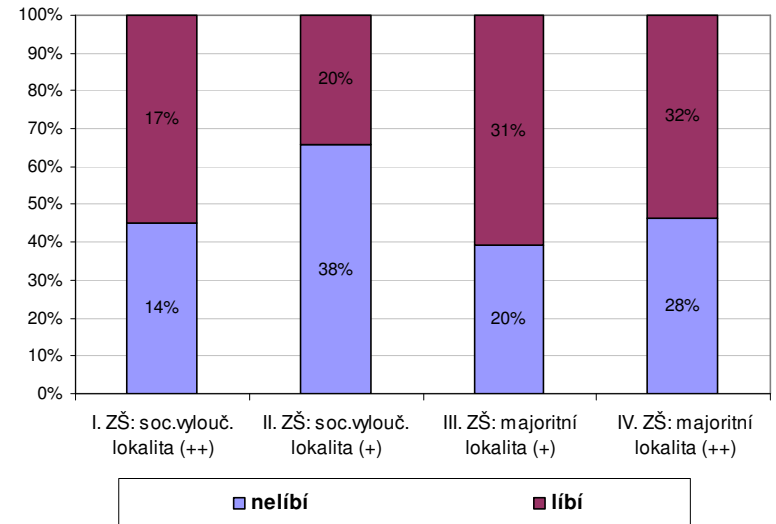
- nabízí rozšířenou výuku tělocviku (volejbal a házená).
- Jako jediná ze srovnávaných škol má vedle volitelných předmětů také nepovinné předměty
- Většina žáků přešla na **střední školy s maturitou** a nejvíce ze zkoumaných škol se jich uplatnilo **na 4 letých gymnáziích**.
- Má také největší úspěšnost **v přestupech z 5. Tříd na víceletá gymnázia**
- **kroužky**: volejbal a míčové hry pro dívky, florbal, stolní tenis, cvičení v matematice, kroužek anglického a francouzského jazyka, cvičení v českém jazyce a anglická konverzace.
- Funguje zde školní parlament.
- Nenachází se v blízkosti žádné sociálně vyloučené lokality.

Rozdíly mezi školami

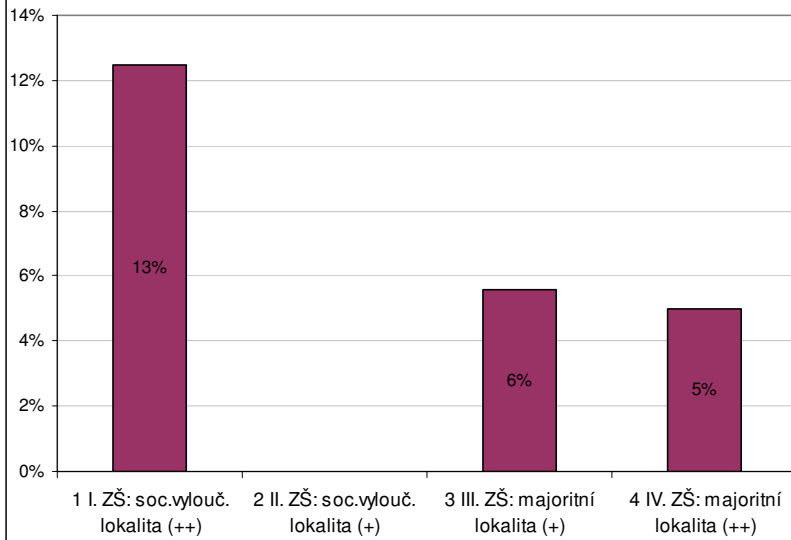
Vzdělání rodičů (vyšší otec/matka)

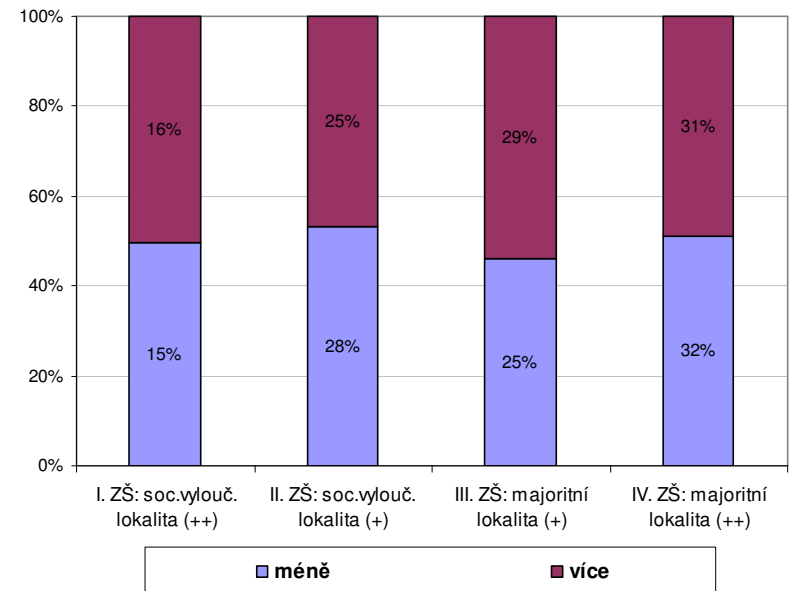
Vztah žáka ke škole

Nezaměstnanost otec/matka

Důležitost známek ve škole

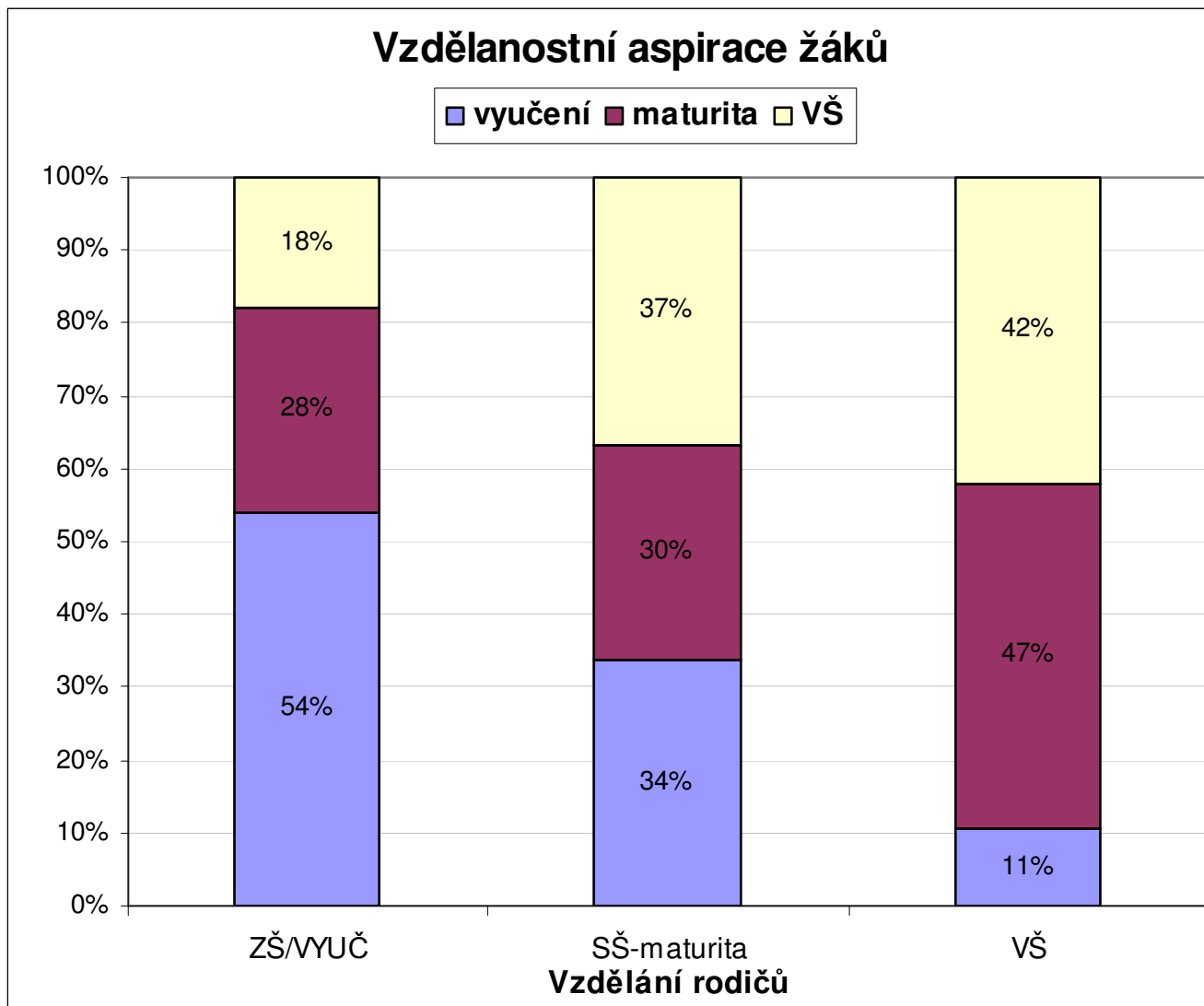

Výsledky

Aspirace na budoucí vzdělání
a profesní uplatnění

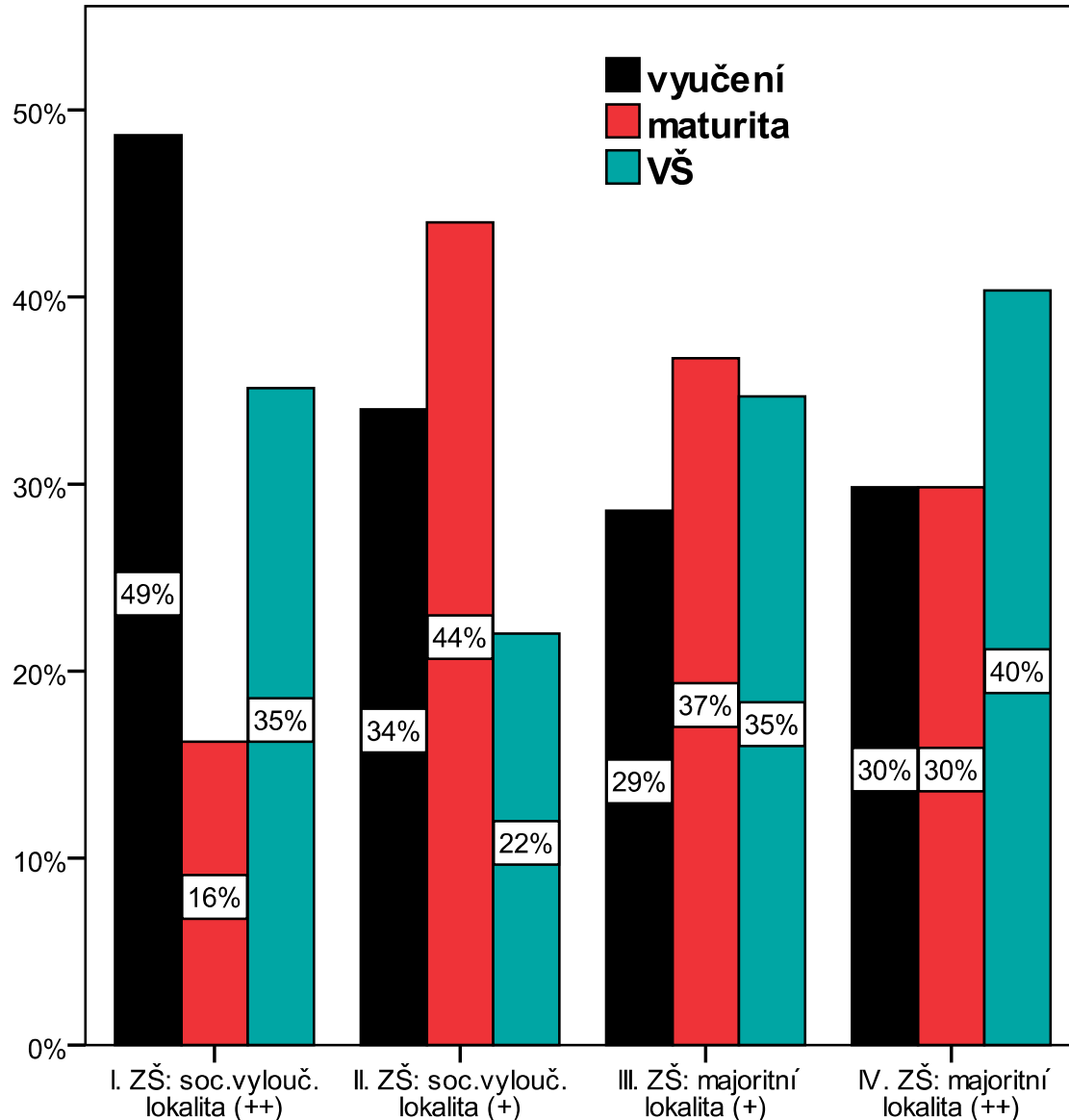
rodina a škola

Vzdělanostní aspirace a rodina (vzdělání rodičů)

Vzdělanostní aspirace žáků

(odvozeno z profesní aspirace)

Rozdíly mezi školami jsou malé, nicméně existuje větší poptávka po

- Vyučení na I. ZŠ (vyloučená lokalita) a nejméně SŠ
- VŠ na IV. ZŠ (majoritní lok.)

		I. ZŠ: soc.vylouč. lokalita (++)	II. ZŠ: soc.vylouč. lokalita (+)	III. ZŠ: majoritní lokalita (+)	IV. ZŠ: majoritní lokalita (++)	Celkem
dívky	vyučení	21%	26%	23%	9%	20%
	maturita	14%	43%	35%	39%	35%
	VŠ	64%	30%	42%	52%	45%
		100%	100%	100%	100%	100%
chlapci	vyučení	65%	41%	35%	44%	46%
	maturita	17%	44%	39%	24%	31%
	VŠ	17%	15%	26%	32%	23%
		100%	100%	100%	100%	100%

		lok2 Typ školy		
		1 Soc. vyloučená lokalita	2 Majoritní pop.	Total
vyučení	% within lok2 Typ školy	40,2%	29,2%	34,2%
	Adjusted Residual	1,6	-1,6	
maturita	% within lok2 Typ školy	32,2%	33,0%	32,6%
	Adjusted Residual	-,1	,1	
VŠ	% within lok2 Typ školy	27,6%	37,7%	33,2%
	Adjusted Residual	-1,5	1,5	
% within lok2 Typ školy		100,0%	100,0%	100,0%

Focus group s terénními pracovníky

NNO – o.p.s. vypomáhající při mimoškolní přípravě.

- **Sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi** – podpora vzdělávání (dobrovolnický program – doučování, mentoring), poradenská činnost, předškolní klub
- Cíle: rozvíjet komunikační a sociální dovednosti dětí ze SVL, podporovat mimoškolní vzdělávání žáků, podporovat a motivovat rodiče v dalším vzdělávání dětí, rozvíjet komunikační a sociální dovednosti rodičů ze SVL, podporovat aspirace žáků a napomáhat jim při výběru střední školy, komplexní práce s rodinou (např. začleňování do kulturních aktivit, které napomáhá rozvíjet sociální zasíťování mimo komunitu postiženou vyloučením).
- Podpora pro asi 70 rodin ročně, 60-70 dobrovolníků (studenti VS)
- **Nepůsobí na školách ale v rodinách** → zakázka u konkrétního klienta

Spolupráce NNO se školami

- e-learningový program a počítačové hry simulující životní realitu sociálního vyloučení
- Kontakt se školami přes spolupráci s dítětem (ne dítě přes školu)
- Učiteli lépe přijímají dobrovolníky než pracovníky (usnadňují práci), dobré přijetí od učitelů mladších dětí
- **Negativní zkušenosti** s učiteli – nekomunikace ani s dobrovolníkem, nefunguje komunikace přes „notýsek“ (práce navíc), častěji ale rezignace a nedůvěra ve změnu (předpoklad nevzdělavatelnosti Romů)
- Konflikt pracovníka, který doporučoval svým klientkám střední školu podle jejich výběru, škola nesouhlasila, v rozporu s běžnou praxí (příhlášky na speciální učiliště)
- Vzdělávací semináře NNO – na školách méně přijímané než doučování („výchova“ školy)

Práce s klienty

- **Mentoring**

→ náhrada za doučování, pokud klient ztrácí motivaci spolupracovat; mentoři mají mnohem víc informací než učitelé, kontakty s rodinou

→ přivádění Romů mezi „majoritu“ (např. zumba, kino, výlety), zkušenost s předsudky, napadáním

- **Úspěchy NNO:** jeden vyučený klient, více než 10 učňů, 3 studenti maturitních oborů; výuční list = výhoda na trhu práce

- **Dívky** – školně úspěšnější (hrozbou je ovšem partnerský vztah)

„Dělat doma poskoka to zná, to se jí nelíbí. Je jí 16 a už jí rodiče jdou na nervy. Zbývá ta škola. (.) Jít pracovat, ale jako 16letá dívka s tmavou kůží není úplně zaměstnatelná, celkově je nevzdělaná, nemusí být ani tmavá. A ty kluci mají jednu lepší strategii práce na černo, nebo jako TOUHA pracovat nebo vize, že se možná ta práce na černo sežene.“

Pracovníci NNO – přístup učitelů (1)

- Obecně je spolupráce na dobré úrovni – školy působení mentoringu vítají.

„Za sebe můžu říct, že co já jsem komunikovala v rámci doučování se školama, tak jsem se nikdy nesešla s odmítavou reakcí od učitelů. spojenec, vždycky byli potěšený že se někdo v tý rodině, kdo se o to doučování stará a vo prospěch toho dítěte, někdo kdo jim ulehčí práci. A mám dojem že i to vnímání, když jsem tam šla já nebo dobrovolník, že to bylo jako stejný, že tam byl prostě někdo, kdo se zajímá o to vzdělání.“

„(.) jsou relativně nadšený. Spíš si myslím, že pak opadá nadšení velmi rychle, nevím čím to je. Jestli to je tím, že očekávaj, že do půl roku z toho dítěte vykřešeme někoho úplně jinýho. Spíš jako vnímám odpadání toho zájmu (.) dlouhodobě to nefunguje.“

Pracovníci NNO – přístup učitelů (2)

Překážky a problematické aspekty spolupráce NNO se školami

- Komunikace mezi zástupci škol a NNO však není vždy zcela optimální, v některých případech je působení NNO považováno dokonce za jakýsi cizorodý prvek.
- Právě na I. ZŠ je přístup vedení školy spíše pasivní

„... na I. ZŠ jsme počítačovou hru i e-learningový program, nabízeli, a ještě se nám neozvali. Mají za sebou tři urgencye a nic.“

„Když se tam objeví ten pracovník, tak to je čistě dobrovolná věc toho učitele, aby s ním komunikoval.“

- Učitelé podle pracovníků tak odráží celkové společenské klima, významně se neliší v pohledu na romskou minoritu

„je to jedno, jestli to jsou učitelé. Jako to samý mi říkaj úředníci na Magistrátu, to samý mi říkaj ženský ze sociálky, který prostě, jakoby vlastně dělaj, nebo by taky měli dělat sociální práci, to nám říká šéfka sociálního odboru. (.) Ta společnost se to nesnaží řešit! Jako cikáni jsou úplně všem 17 ukradený!“

Shrnutí

- Rozdíly ve **vzdělanostních aspiracích** jsou mezi typy škol minimální (→ otázka způsobu měření), významnou roli hraje gender (dívky ↑VŠ, chlapci ↑VY) a vzdělání rodičů
- Aktivity NNO (doučování, mentoring,...) podporují směřování vzdělanostní dráhy, **především ale slouží jako prevence „předčasného odchodu ze školy“** (drop out)
- Komunikace mezi ZŠ (učitelem) a pracovníky NNO → Formalizování vztahu / komunikačních kanálů?

Další kroky výzkumu budou

- Výzkum s **pracovníky škol** (učitelé, výchovní poradce, vedení školy): postoje a zkušenosti při volbě povolání; nabídka aktivit škol a bezprostředního okolí s pozitivním dopadem na aspirace žáků (mimoškolní činnosti).
- Rozhovory s pracovníky magistrátu zodpovědnými za oblast vzdělávání.
- Výstupem této části výzkumu by měla být:
 1. podpora komunikace pracovníků NNO se školou při rozvíjení motivací k aktivnímu přístupu ke vzdělávání u sociálně znevýhodněných a
 2. návrh možné změny v institucionálním zaštitění efektivní koordinace těchto činností mezi triádou aktérů: základní škola, NNO a obec (magistrát: komise pro výchovu a vzdělávání, odbor školství) jakožto zřizovatele škol a zároveň významného donátora NNO.

Děkujeme za pozornost.

jiri.safr@seznam.cz